

ПРОБЛЕМИ ТА СУДЖЕННЯ

УДК 343.232

Н. Мирошніченко,

професор кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ

Проблема кримінального проступку не нова, до неї звертались вчені-правники неодноразово, втім до цих пір це питання в законодавстві не вирішене. Так, Н. С. Таганцев поряд із кримінальними злочинами виділяв поліцейські правопорушення, однак після їх аналізу, дійшов висновку про те, що вони є групою кримінально карних діянь, а їх «поділ має скоріше теоретичний, ніж практичний характер» [1]. Таку ж позицію підтримував Н. Д. Сергієвський.

У радянський період вчені знову повернулись до проблеми кримінального проступку шляхом виділення в кримінальному праві самостійної категорії правопорушень як найбільш малозначного різновиду злочинів. У період дії КК 1960 р. був підготовлений проект Кодексу кримінальних проступків (1973) та очікувалось його прийняття як самостійного, окремого нормативного акта. Однак цей проект був підданий критиці. Професор Н. А. Кузнєцова запропонувала декриміналізувати малозначимі злочини в самому КК, не виділяючи їх в кодекс проступків. Дана позиція частково знайшла своє відображення в кримінальному законодавстві, так в 1977 р. було введено адміністративну відповідальність за злочини, що не становлять великої суспільної небезпеки (малозначимі злочини). Їх правова природа визначалась неоднозначно, одні розглядали їх як різновид злочинів, інші — як адміністративний проступок. На початку 80-х рр. у КК з'явилося поняття «діяння, що містить ознаки злочину». Крім того, існувало і поняття «малозначність

діяння». Ці новели внесли певну плутанину в термінологію, що, на жаль, породило ряд суперечностей у кримінальному законодавстві. Вчені так і не визначились, чим визнавати діяння, що містить ознаки злочину, — кримінальним проступком, злочином чи іншим правопорушенням.

Кримінальне законодавство багатьох зарубіжних країн поділяє всі злочини на три категорії. Так, наприклад, КК Франції виділяє по формальній ознаці три категорії злочинних діянь — порушення, проступки і злочини.

Колектив авторів монографії «Кримінальний закон: досвід теоретичного моделювання» у кінці 80-х рр. пропонував визнати кримінальними проступками групу злочинів, що не представляють великої суспільної небезпеки, за які законом передбачено покарання у виді позбавлення волі, обмеження свободи на строк менше двох років чи інше більш м'яке покарання, а також пропонували віднести до кримінальних проступків небезпечні діяння, що причинили значну шкоду, за які по закону передбачено покарання у виді позбавлення свободи на строк менше п'яти років чи інше більш м'яке покарання. Теоретична модель КК виходить не тільки із меншої суспільної небезпеки цієї категорії злочинів, а і враховує форму вини, розмір збитків, а також і встановлені межі покарання (типова санкція) [2].

Впровадження категорії кримінального проступку, на думку авторів теоретичної моделі КК, дозволило би спростити конструкцію багатьох інститутів

кримінального права, уточнити підстави їх застосування, а також спростити процесуальний порядок розслідування і розгляду в суді цієї категорії правопорушень.

У КК 2001 р. закріплена класифікація злочинів за ступенем їх суспільної небезпеки (злочини невеликої, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі злочини). Ступінь суспільної небезпеки, поряд з типовою санкцією, стали критеріями такої класифікації.

Однак, на жаль, не всі санкції Особливої частини були приведені у відповідність з класифікацією, закріпленою у ст. 12 КК. Крім того, в класифікації не була врахована форма вини.

На практиці виникають певні складності при застосуванні санкцій до неповнолітніх правопорушників, оскільки законодавець обмежив можливість застосування окремих видів покарання віком громадян. Такі види покарань, як громадські роботи, виправні роботи, арешт можуть застосовуватись лише до неповнолітніх, що досягли 16-річного віку, штраф — тільки по відношенню до неповнолітніх, що мають самостійний дохід, власні грошові кошти чи майно. Тільки найбільш суворий вид покарання — позбавлення волі на певний строк, не обмежений віковими рамками, його можна застосовувати вже з 14-річного віку.

Певний дисонанс в побудові класифікації злочинів вніс Закон від 15 листопада 2011 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення в сфері господарської діяльності». Якщо раніше типова санкція визначалась відповідно до можливих строків позбавлення волі, то тепер у типових санкціях, поряд із позбавленням волі, вказується штраф як альтернативний основний вид покарання.

Законодавець у типовій санкції об'єднав найбільш суворий вид покарання (позбавлення волі) із найменш суворим видом покарання (штрафом), котрий в системі покарань знаходиться на першому місці. Типова санкція втратила своє значення, вона вже не може

відповідати ступеню суспільної небезпеки злочину.

Крім того, слід відмітити, що класифікація, закріплена в ст. 12 КК Загальної частини, повинна поширюватись на всі види злочинів, закріплених в Особливій частині КК, а не лише на господарські злочини.

Якщо по відношенню до злочинів невеликої та середньої тяжкості ще можна було б погодитись із альтернативною типовою санкцією, то в таких злочинах, як тяжкі та особливо тяжкі злочини, вказувати в альтернативі такий вид покарання як штраф (найменш суворий вид покарання) не логічно, так як це суперечить принципам побудови класифікації злочинів. У такому випадку разом із позбавленням волі у типових санкціях, якщо вони набувають характеру альтернативних, доцільно вказати і інші види покарання.

Один із варіантів проекту про кримінальні проступки поділяє кримінальні правопорушення на злочини та кримінальні проступки, автори цього проекту залишають класифікацію злочинів (ст. 12 КК) незмінною, але в Особливій частині КК України передбачають книгу 1 «Про злочини» та книгу 2 «Про кримінальні проступки». Крім того, зазначають, що не є кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого Кримінальним кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі. Вважаю за необхідне внести певні зміни в ст. 12 КК України, вона не може залишатися у старій редакції.

Другий варіант проекту про кримінальні проступки також поділяє кримінальні правопорушення на злочини та кримінальні проступки в залежності від ступеня їх тяжкості (ст. 11-1 КК). Автори цього варіанта пропонують доповнити КК також ст. 11-2, де визначити поняття кримінального проступку, а саме «кримінальним проступком є діяння, за яке передбачено покарання у виді гро-

мадських робіт або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподаткованих мінімумів доходів громадян». Чому не вказати можливість призначення конкретного розміру штрафу за кримінальний проступок, тобто «до трьох тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян».

Що стосується кримінального проступку, слід уточнити, що його може утворити певна група злочинів невеликої тяжкості. Однак, визначаючи кримінальний проступок, необхідно змінити типovu санкцію і вказати на кримінально-правові наслідки.

Пропонуємо внести зміни до ст. ст. 11 та 12 КК України, а саме, в ст. 11 КК визначити види кримінальних правопорушень (злочин та кримінальний проступок). В ст. 11-1 КК визначити кримінальний проступок як «діяння, що має понижений ступінь суспільної небезпеки, за яке може бути призначено покарання, не пов'язане з позбавленням і обмеженням волі (штраф, громадські роботи, виправні роботи, арешт), і яке не тягне за собою судимість». А ч. 2 ст. 12 КК викласти у наступній редакції: «Злочином невеликої тяжкості є діяння, що має невелику ступінь суспільної небезпеки, за яке може бути призначено покарання у виді обмеження або позбавлення волі до двох років».

Із запропонованих визначень зрозуміло, по-перше, що категорія кримінального проступку не увійде в класифікацію злочинів замість злочинів невеликої тяжкості, по-друге, буде обмежуватись типовою санкцією, що відповідає його суспільній небезпеці, по-третє, виключатиме такий правовий наслідок як судимість, характерний для злочинів.

Категорія кримінального проступку, закріплена в Загальній частині КК, буде мати відношення практично до всіх розділів Особливої частини КК, однак необхідно буде привести у відповідність із запропонованою класифікацією санкції статей Особливої частини.

Кримінальний проступок, вчинений вперше, буде давати можливість суду застосовувати інститут звільнення від кримінальної відповідальності, повторно вчинений кримінальний проступок, відповідно, буде виключати можливість застосування цього інституту. Призначене за кримінальний проступок покарання не породжує судимості.

Враховуючи викладене, можна дійти висновку, що питання про кримінальний проступок необхідно вирішувати в контексті діючого КК України, а саме в загальній частині КК, внести відповідні зміни в класифікацію злочинів.

Ключові слова: кримінальний проступок, класифікація злочинів, кримінальне законодавство, кримінальне право, види кримінальних правопорушень.

У статті розглядаються проблеми впровадження кримінального проступку у кримінальне законодавство України. Пропонується визначити поняття кримінального проступку та уточнити класифікацію злочинів.

В статье рассматриваются проблемы внедрения уголовного проступка в уголовное законодательство Украины. Предлагается определить понятие уголовного проступка и уточнить классификацию преступлений.

The article deals with the issue of incorporating the concept of misdemeanor into the Criminal Law of Ukraine. The author suggests defining the concept of misdemeanor and specifying the classification of crimes.

Література

1. Таганцев Н. С. Русское уголовное право : лекции / Н. С. Таганцев. — СПб, 1902. — С. 56.
2. Уголовный закон: опыт теоретического моделирования. — М. : Наука, 1987. — С. 63.